

Pieter Brueg(h)el: Breda, Brogel of Breugel Jan van Eyck: Maaseik, Arendonk of Bergeijk

Onder meer in *Brabants Heem* van 1918 publiceerde ik een artikel waarin ik stelde dat Piet Brueghel de Oude niet uit Son-Breugel afkomstig kon zijn maar uit Brogel in Belgisch Limburg. Niet Bruegel vlakbij Breda, zoals Carel van Mander (1604) noteerde, maar Brogel bij Bree (voorheen: Breda).

In het Noordelijke deel van Belgisch Limburg is dat een ‘gekend’ verhaal, maar zelfs in het zuiden van Nederland zeker niet. Merkwaardig hoe een staatskundige grens meteen ook als cultuurgrens werkt. Op het artikel in *Brabants Heem* kwam een tiental gezellige reacties, maar er was ook een kritische reactie van een kunsthistoricus die wees op het onderzoek van de *amateur*-historicus Jan Goris (1) uit Arendonk die intensief bezig was geweest met de geboorteplaats van Jan van Eyck.

Vanwege deze verwijzingen, maar ook vanwege het feit dat ik pas geleden een ouder artikel tegenkwam over de geboorteplaats van Brueghel pak ik dit thema weer op. Bedoeld artikel staat in de dikke bundel van historicus Dr. Matthieu Bussels (1902-1991) *Verzamelde opstellen over Limburg*, opnieuw uitgegeven door de Heemkundekring van Hamont (2). Maar ik zal eerst mijn artikel in *Brabants Heem* (3) samenvatten.

Rond 7 september 2018 was er in de media, vooral in de Brabantse kranten, het bericht dat Pieter Bruegel de Oude (1525/1530 – 1569) in Breda geboren zou zijn. BN De Stem (Breda) plaatste bij het bericht een foto van Bruegels *De Toren van Babel*. Mogelijk een stille verwijzing naar de spraakverwarring die hier aan de orde was. In het bericht werd vermeld dat de Leuvense hoogleraar kunstgeschiedenis Jan van der Stock dit op een congres in Wenen gemeld zou hebben.

Omdat ik dat niet kon geloven, nam ik contact op met Van der Stock die meteen meldde dat hij zoiets niet gepresenteerd had: “Ik vermoed dat de journalist in de zaal gewoon zat te slapen”. Hij hield daar wel een lezing - die in de loop van 2019 zou worden - over de familie en vriendenkring van Bruegel. Maar dat is volgens mijn onderzoek niet gebeurd. Wel verscheen in 2020: *Bruegel: The Complete Graphic Works* (4). Uit andere berichten op internet krijg ik de indruk dat de journalist niet in slaap gevallen was, maar zich mogelijk wat ongenueanceerd uitdrukte.

Jan van der Stock is er kennelijk van overtuigd dat (Son en) Breugel de plaats is waar Pieter Bruegel (bijgenaamd Boeren-Breugel maar ook Peer den Drol).

Maar dat komt omdat hij op zwakke gronden vast wil houden aan zijn hypothese van Breda. Zijn onderzoek naar de familiegeschiedenis aldaar is zwak. De wens om Brueghel dicht bij de Nassaus te plaatsen kan ik wel begrijpen (5). Dat de katholieke Nassaus toen vanuit Breda sterke banden hadden met Antwerpen en Brussel is algemeen bekend. Ook de speculaties dat Brueghel een Brabander genoemd wordt door Carel van Mander stelt niets voor. Brogel lag in het bisdom Luik dat ook het noordelijke deel van het hertogdom Brabant omvatte.

In de discussie over Pieters geboorteplaats speelt een opmerking van Karel van Mander in zijn *Schilder-boeck* van 1604) een belangrijke rol: *Pieter Brueghel, uytnemende Schilder: ( ) den welcken is geboren niet wijt van Breda, op een Dorp geheeten Brueghel, welcks naam hij met hem gedraghen heeft, en zijn nacomelinghen ghelaten.* Met vele anderen is Van der Stock dus van mening dat het hier om (Son en) Breugel en Breda gaat. In die tijd?: niet ver van Breda, ongeveer 60 kilometer? Of je een dorp wel of niet ver van Breda verwijderd vindt is uiteraard afhankelijk van je geografische inzicht en je mobiliteit. Breda was ook na de Gouden eeuw van Brabant (15^e en 16^e eeuw) een plaats met een bepaalde culturele faam. Maar het Breugel bij Son en Eindhoven zien als een plaats niet ver van Breda, dat gaat toch nogal wat kilometers te 'ver'.

Dit klemmt temeer omdat er een aannemelijk maar minder prestigieus alternatief bestaat. Dat is namelijk de combinatie Brogel (Grote Brogel) en Bree (in het latijn 'Breda'), plaatsen die 5 kilometer van elkaar af liggen. In Peer zijn heemkundigen ervan overtuigd dat Grote-Brogel de geboorteplaats van de schilder is. Peer profileert zich in het citymarketingplan als Bruegelstad, er zijn een Bruegelmuseum, fietsroutes, enzovoort. Paul Capals, die in 1994 de Bruegelkring oprichtte, voert al 25 jaar onderzoek naar de geboorteplaats van Pieter Bruegel de Oude. Hij onderzocht tal van documenten om de discussie daarover te ontwarren. Alle relevante documenten heeft hij in een chronologisch overzicht samengebracht in een uitgave van de heemkundige kring *Dat Stedeken Peer*.

Vooraf over Brabant is er een betwisting in de literatuur, constateert Capals. Grote-Brogel behoorde niet bij het hertogdom Brabant, maar bij het prinsbisdom Luik. Verder onderzoek van kaarten uit die tijd heeft uitgewezen dat Brabant destijds niet enkel het hertogdom omvatte, maar ook een ruimer gebied besloeg. En waarom zou Brueghel niet uit Brabants Limburg kunnen komen?

Vooraf enkele brieven van kunstenaar en humanist Lampsonius aan de Italiaanse kunstenaar en schrijver Vasari uit 1564 doen vermoeden dat Bruegel in Grote-Brogel geboren werd. Lampsonius gaf via brieven informatie door over de belangrijkste schilders uit de Lage Landen. Zowel de Vlaming Lampsonius als de Italiaan Ludovico Guicciardini, beiden geleerde humanisten, spraken

inderdaad over Pietro Brueghel di Breda. Lampsonius verwees in zijn *Pictorum Aliquot Celebrium Germaniae Inferioris Effigies* naar Breugel als geboorteplaats van de schilder. Deze teksten vormden de directe bronnen voor Karel van Mander, die echter de topografie van de Zuidelijke Nederlanden niet kende. Dat deze geleerden het aanzienlijke Breda (Willem van Oranje) wel kenden en wilden kennen en Bree-Breda niet, lag en ligt voor de hand. Breda lag toen in het bisdom Luik en Lampsonius werkte daar in de staf van de prins-bisschop van Luik. Maar Breda was in dit geval in feite Bree.

In het Bruegelmuseum van Peer is het volledige oeuvre Van Brueghel de Oude in reproducties te zien, een bezoek meer dan waard. Volgens Capals en de Bruegelkring wijzen alle documenten Grote-Brogel aan als de geboorteplaats van de grote schilder. Men gaat er zelfs van uit dat het Ooievaarsnest in Grote-Brogel de geboorteplek van Pieter Bruegel de Oude moet zijn. Zolang niet zwart op wit bewezen wordt dat Pieter Bruegel de Oude ergens anders geboren is, blijft de schilder afkomstig van Grote-Brogel. Niet alleen de naam Brogel maar ook de geringe afstand tot Bree verdienen tot nu toe het voordeel van de twijfel. Breda is in elk geval niet de geboorteplaats van Pieter Bruegel.

Mathieu Bussels toont in zijn essay *Over het leven van Breugel* (1960) zowel een wijs man als een scherpzinnige onderzoeker (5). Hij merkt op dat het onderzoek naar een geboorteplaats zeer onderschikt is aan de kunsthistorische beschouwing van de kunstwerken. Daarna analyseert hij naar aanleiding van de tekst uit het boek van Carel van Mander de mogelijkheden van Breugel bij Breda en Brogel bij Bree (Breda). Het is duidelijk dat hij Brogel-Bree om diverse redenen aannemelijker vindt, maar het werkelijke bewijs ontbreekt. Op grond van deze beschouwing meen ik te mogen stellen dat Brueghel geboren is in Brogel en die stellingname geldt totdat bewezen wordt dat dat niet waar kan zijn.

Jan van der Stock, van wie ik allerlei beschouwingen met veel waardering las (zie zijn publicaties op de site van de universiteit van Leuven) valt op dit punt door de mand. Een naar aspect is echter dat de generatie lokale en regionale onderzoekers (na Bussels) voorbijgelopen wordt.

Dat geldt ook voor de Arendonkse intellectueel en amateur-historicus Jan Goris (1890-1976) die bijzondere aandacht had voor het verleden van zijn geboortedorp. In de Tweede Wereldoorlog was hij burgemeester van Arendonk. In 1939 verscheen *Het Vizirgat*, een studie over de Arendonkse folklore. Goris specialiseerde zich in het geslacht Van Eyck en publiceerde daarover *De herkomst van Jan Van Eyck* (1959), *Jan Van Eyck in de Kempen* (1965), *Jan Van Eyck, geen Luikenaar, uit de Kempen, uit Arendonk* (1967), en *Het geheim*

van het Lam Gods ontsluierd (1971). Deze werken leveren volgens Goris bewijsvoering voor de Arendonkse afkomst van Jan Van Eyck..

De wikipedia-webste over Jan van Eyck met over het werk van Goris het volgende: “Sinds enige tijd werpt de Kempense gemeente Arendonk in het oude hertogdom Brabant zich op als alternatieve geboorteplaats van Jan van Eyck. Elizabeth Dhanens wees op het vaderlijke blazoen van Van Eyck dat vaak voorkomt in Brabantse families. Het moederlijk blazoen komt dan veel voor in bij Maaslandse families. Mogelijk was grootvader of vader Van Eyck uit Brabant afkomstig gehuwd met een vrouw uit Maasland en te Maaseik gevestigd. Arendonkse heemkundigen hebben nadien geprobeerd om Van Eyck te linken aan vermeldingen in Arendonkse eigentijdse schepenregisters onder de naam Jan Van der Moelen”

En daar wordt aan toegevoegd: “Geen enkele recente kunsthistorische publicatie hecht geloof aan deze hypothese”. Dit kunsthistorische gerecht noemt Goris niet en serveert hem anoniem af. De wijze waarop de professionele wetenschap omgaat met de deskundigheid van wetenschappelijk werkende amateurs is laakbaar. Alle genoemde plaatsen (Breda – Brogel – Breugel en Maaseik –Eijk - Arendonk) kunnen aanwijzingen tonen, maar de bewijsvoering ligt open.

1. Jan Goris, *De herkomst van Jan van Eyck*, Arendonk 1959
2. Dr. Matthieu Bussels (1902-1991) *Verzamelde opstellen over Limburg*, opnieuw uitgegeven door de Heemkundekring van Hamont in 2002
3. Ad Maas, *Pieter Bruegel: Breda, Broger of Breugel*, De Koerier / Brabants Heem maart 2019
4. Bassens, M., Watteeuw, G., Van der Stock, J., Van Grieken, J. (2020). *Bruegel: The Complete Graphic Works*. Thames & Hudson. ISBN: 9780500239995
5. Nr. 2. P. 345-361